

prowadzi do wypracowania na nowo syntezy jej wartości założycielskich, aby przynieść adekwatną odpowiedź do nowych europejskich ambicji.

Czy Bóg ma miejsce w Europie? To pytanie zaczyna prawdziwą dyskusję. Jest to orędzie intelektualistów z różnych regionów świata zebranych przez parlamentarzystów europejskich, Fundację służby politycznej i Konwencję chrześcijan dla Europy podczas sympozjum *Bóg i Europa*, które odbyło się 3 kwietnia w Brukseli.

Dnia 6 lutego 2003 roku na kilka dni przed sympozjum *Bóg i Europa*, projekt „traktatu konstytucyjnego” opublikowany przez Konwent nie podkreśla znaczenia Boga, najwyższego źródła godności człowieka. Ostatnia wersja projektu traktatu opublikowana 20 czerwca utrzymała to świadome pominięcie.

Może więc tym bardziej należy przypominać o tym, że rozwój ideologii powodujący strumienie płaczu i krwi w XX w. naznaczył także Europę, która zapomniała o swoich fundamentach chrześcijańskich.

Recenzowana publikacja godna jest polecenia wszystkim zajmującym się prawem konstytucyjnym i europejskim oraz politykom, którzy mają wpływ na przyszły kształt Unii Europejskiej.

Krzysztof Orzeszyna

(Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego)

Michał R y n k o w s k i, *Status prawny kościołów i związków wyznaniowych w Unii Europejskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza 2004, ss. 221.

Unia Europejska kształtuje się stopniowo w procesie integracji demokratycznych państw europejskich na podstawie umów międzynarodowych. Istota tego procesu tkwi w rozwoju prawa unijnego i przebudowie prawa wewnętrznego państw członkowskich. Unia Europejska prezentuje się jako struktura świecka, oparta na liberalnej zasadzie neutralności państwa wobec przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. W systemie prawa Unii Europejskiej stopniowo kształtuje się dział prawa wyznaniowego, zawierający normy wspólne dla wszystkich państw członkowskich. Jednocześnie w prawie każdego państwa członkowskiego istnieje dział prawa wyznaniowego. Na kształtowanie się norm prawa wyznaniowego w Unii Europejskiej pewien wpływ wywarły Kościoły i inne związki wyznaniowe. Postulaty pozytywnego ustosunkowania się Unii Europejskiej do religii zostały wysunięte przez przedstawicieli Kościoła katolickiego, Kościołów protestanckich i Kościołów prawosławnych, które podjęły dialog instytucjonalny z organami Unii Europejskiej. Normy wyznaniowe prawa unijnego będą miały charakter komplementarny w stosunku do prawa krajowego.

Publikacja M. Rynkowskiego składa się, oprócz wstępu i zakończenia, z pięciu rozdziałów. W rozdziale 1. autor omawia pojęcie Kościołów, związków wyznaniowych i „podmiotów wyznaniowych”, przedstawiając kwestie terminologiczne zarówno w ujęciu teologicznym, jak i prawnym na gruncie prawa państwowego i kanonicznego. Nową kategorią, którą proponuje autor, jest pojęcie „podmiot wyznaniowy” obejmujące wszelkiego typu organizacje powiązane pośrednio lub bezpośrednio ze związkami wyznaniowymi: szkoły, banki, fundacje, szpitale, wydawnictwa, rozgłośnie radiowe itd.

Przedmiotem rozdziału 2. jest analiza aktów normatywnych Unii Europejskiej oraz różnego rodzaju aktów deklaracyjnych odnoszących się do podmiotów wyznaniowych. Autor przedstawia tu m.in. tradycje konstytucyjne państw członkowskich Unii w zakresie relacji państwa do związków wyznaniowych.

Treścią rozdziału 3. pracy są podmioty wyznaniowe traktowane w kontekście swobód rynku wewnętrznego. Autor omawia tu zagadnienia swobody przepływu osób, towaru, usług i kapitału, prezentując przy tym stanowisko doktryny oraz orzecznictwo na ten temat.

Rozdział 4. dotyczy zagadnień instytucjonalizacji relacji między Unią Europejską a podmiotami wyznaniowymi. Przedstawiona tu została działalność różnych zinstytucjonalizowanych form współpracy, zarówno związków wyznaniowych, jak i różnych organów tych związków i ich porozumień z organami Unii.

W ostatnim, 5. rozdziale, autor przedstawia wybrane zagadnienia relacji prawa unijnego i prawa wyznaniowego, problematykę finansowania związków wyznaniowych w państwach członkowskich i możliwość oraz celowość różnego typu porozumień między Unią Europejską a poszczególnymi związkami wyznaniowymi. Rozdział kończy się przedstawieniem możliwych zagrożeń powstałych na tle religijnym, zarówno w państwach członkowskich, jak i w samej Unii.

Publikacja M. Rynkowskiego jest cennym studium porównawczym z zakresu relacji Kościół – państwo w państwach członkowskich Unii Europejskiej i unijnego prawa wyznaniowego. Może zatem być źródłem wielu informacji dla wszystkich zainteresowanych problematyką pluralizmu modeli relacji między Kościołem a państwem oraz kierunkami rozwoju prawa wyznaniowego Unii Europejskiej.

Krzysztof Orzeszyna

(Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego)